

УДК 351.773:615.11:004](477)

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.32>

Дзюба Тетяна Володимирівна,

аспірант кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування

Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

ORCID ID: 0000-0003-4100-2785

УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОУПРАВЛІНСЬКОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

IMPROVEMENT OF THE PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISM FOR THE FUNCTIONING OF THE PHARMACEUTICAL INDUSTRY UNDER MARITAL LAW IN UKRAINE

Вітчизняна фармацевтична промисловість дійсно є важливою економічною складовою держави. Метою даного дослідження став аналіз впливу воєнних дій на фармацевтичний ринок України, з фокусом на зміни споживчих настроїв населення через, а також загрози та виклики, через які пройшла і продовжує проходити фармацевтична галузь.

В статті описано, що воєнні дії 2014 та 2022 років спричинили падіння продаж та зменшення частки ринку фармацевтичної України на світовій арені. На фоні критичного падіння фармацевтичного ринку у воєнний час відмічається зміщення споживання у бік вітчизняних препаратів. Це пов'язано зі зниженням доходів населення та перерозподілом попиту у бік низьковартісних лікарських засобів, де переважають вітчизняні виробники.

На тлі критичного падіння фармацевтичного ринку під час війни відзначається зрушення споживання в бік вітчизняних ліків. Це пов'язано зі зниженням доходів населення та перерозподілом попиту в бік недорогих ліків, де переважають вітчизняні виробники. Отже, вітчизняні лікарські засоби потрібні споживачам у критичні періоди існування держави, тому механізми формування та шляхи реалізації державного управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі є важливими та потребують уваги та подальшого розвитку.

В статті обґрунтовано, що формування фінансового, науково-дослідного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу галузі, інституційних, правових, організаційно-економічних відносин державних органів управління та вітчизняних фармвиробників може забезпечити здатність функціонування фармацевтичної галузі на інноваційній основі, що гарантує безперебійну, широкоасортиментну доступність ліків для населення, високу медичну ефективність життєво необхідних та найважливіших лікарських засобів – тобто фармацевтичну безпеку громадян.

Ключові слова: фармацевтична промисловість, воєнні дії, ринок, кадровий потенціал, фармацевтична галузь.

The domestic pharmaceutical industry is indeed an important economic component of the state. An important element is the narrow profile of the specialties, the scientific saturation of the field, as well as the ability to ensure the pharmaceutical safety of the population with vital medicines and medical products in times of crisis.

The purpose of this study was to analyze the impact of military actions on the pharmaceutical market of Ukraine, with a focus on changes in consumer attitudes of the population due to it, as well as threats and challenges that the pharmaceutical industry has gone through and continues to go through.

The article describes that the military actions of 2014 and 2022 caused a drop in sales and a decrease in Ukraine's pharmaceutical market share on the world stage. High growth rates are interesting for foreign companies. Thus, the excess supply of some medicines stops Ukrainian production. With it comes a reduction in jobs, and then there is the impossibility of restarting production sites. Such a development can lead to the collapse of an entire vital industry. The presence of government orders can significantly affect the possibility of saving jobs, knowledge, technologies and the direct development of the pharmaceutical industry.

Against the background of the critical decline of the pharmaceutical market during the war, a shift in consumption towards domestic drugs is noted. This is due to a decrease in the incomes of the population and a redistribution of demand towards low-cost medicines, where domestic producers prevail. Thus, consumers need domestic medicines in critical periods of the state's existence, therefore, the mechanisms of formation and ways of implementing state management of the development of the domestic pharmaceutical industry are important and require attention and further development.

The article substantiates that the formation of the financial, research, technological, production and personnel potential of the industry, institutional, legal, organizational and economic relations of state management bodies and domestic pharmaceutical manufacturers can ensure the ability of the pharmaceutical industry to function on an innovative basis, which guarantees

uninterrupted, wide-ranging availability medicines for the population, high medical effectiveness of vital and most important medicines - i.e. pharmaceutical safety of citizens.

Key words: *pharmaceutical industry, military operations, market, personnel potential, pharmaceutical industry.*

Фармацевтична галузь є однією з ключових в структурі економіки України. Відповідно до даних Центру соціальних та маркетингових досліджень «Socis» до 2020 року відзначалося стабільне зростання обсягів продажів на вітчизняному фармацевтичному ринку [1, 2]. Діяльність фармацевтичних компаній здійснюється в умовах жорсткої конкуренції. Більше того, фармацевтичний ринок передбачає, перш за все, розвиток соціально-орієнтованого ринкового механізму, що характеризується збалансованістю трьох складових:

- потреб споживачів,
- прибутку підприємства,
- добробуту суспільства.

Розпорядженням від 26 липня 2022 р. № 647-р «Про внесення зміни в додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843» Кабінет Міністрів України ухвалив рішення внести фармацевтичну промисловість за напрямками – виробництво лікарських засобів та медичних виробів до пріоритетних галузей економіки України [3].

До переліку пріоритетних галузей економіки входять [3, 4]:

1. Агропромисловий комплекс за напрямками – виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення.

2. Житлово-комунальний комплекс за напрямками: створення об'єктів поводження з відходами (побутовими, промисловими та відходами, які утворилися в результаті добування та перероблення корисних копалин і виробництва електричної та теплової енергії); будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення.

3. Машинобудівний комплекс за напрямками - виробництво нових та імпортозаміщуючих видів комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів.

4. Транспортна інфраструктура за напрямками – будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері транспортної інфраструктури.

5. Курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками – будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури.

6. Переробна промисловість за напрямом – імпортозаміщуюче металургійне виробництво.

7. Фармацевтична промисловість за напрямками – виробництво лікарських засобів та медичних виробів.

Таким чином, фармацевтична промисловість стала сьомою в переліку. Вітчизняна фармацевтична промисловість дійсно є важливою економічною складовою держави. Це велика кількість робочих місць і не тільки. Ваговим елементом є вузькопрофільність спеціальностей, наукова насиченість галузі, а також можливість забезпечити фармацевтичну безпеку населення життєво важливими лікарськими засобами та виробами медичного призначення в кризові моменти. В Україні таких моментів було багато: розпад СРСР, становлення незалежності та повне переформотування всіх сфер життєдіяльності держави, економічна криза 2008 року, війна 2014 року, пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення російської федерації 2022 року. Так, у 2020 р. ключовим фактором впливу на економіку в цілому та фармацевтичний ринок стала пандемія COVID-19, а точніше пов'язані з нею карантинні обмеження [5]. За підсумками II кв. 2020 р. Державна служба статистики України (ДССУ) зафіксувала спад ВВП на 11,4%, хоча за підсумками 2020 р. прогнозу за спад ВВП на рівні 6%, зниження номінальних (-5,3%) та реальних (-7,3%) доходів населення. В охороні здоров'я та фармацевтичному секторі цей показник становив 4,8 та 3,7% відповідно [6].

Всі ці катаклізми по різному впливали на населення України та процеси, які відбувались в державі. Однак, здоров'я та вільний доступ до лікарських засобів завжди у фокусі уваги і не втрачає своєї актуальності, бо є складовою фармацевтичної безпеки як частини соціальної [7,8].

Враховуючи вищесказане, **метою даного дослідження** став аналіз впливу воєнних дій на фармацевтичний ринок України, з фокусом на зміни споживчих настроїв населення через, а також загрози та виклики, через які пройшла і продовжує проходити фармацевтична галузь.

Матеріали і методи: загальнонауковий діалектичний, системно-аналітичний, компаративний, структурно-функціональний.

Протягом 2015–2020 років світовий фармацевтичний ринок демонстрував стабільне зростання за рахунок наступних факторів:

- збільшення витрат на охорону здоров'я;
- збільшення кількості приватних лікарень;
- висока поширеність численних хронічних захворювань;
- обізнаність споживачів щодо процедур раннього виявлення захворювань та їх лікування;
- збільшення кількості літнього населення, більш схильного до серйозних захворювань, таких як деменція, гіпертонія, серцева недостатність;
- запровадження державної політики та схем відшкодування в різних країнах для зниження вартості лікування хронічних захворювань;
- зростаюча кількість страхових компаній у країнах-виробниках фармацевтичної продукції, які пропонують численні страхові поліси для зменшення витрат із власної кишені;
- інвестиції в масштабну науково-дослідну діяльність у сферах біотехнології, імунології, онкології тощо для впровадження передових методів лікування [8, 9].

Для подальшого аналізу розглянемо масштаби та динаміку фармацевтичного сектору України на глобальній арені.

Аналітики умовно поділяють країни за розвитком фармацевтичного сектору наступним чином (рис. 1):

1. Developed: Іспанія, Південна Корея, Італія, США, Велика Британія, Австралія, Германія, Канада, Японія, Франція.

2. Pharmerging – займають не достатньо високі позиції щодо споживання ліків на одну людину але мають швидке зростання. Деякі з ключових фармацевтичних ринків – Китай, Індія, Бразилія, Південна Африка, Мексика, Індонезія, Туреччина тощо.

3. Lower-income countries. Країни з низьким рівнем доходу, які мають значно менший доступ

до медицини, який зменшувався протягом останніх п'яти років, із відсутністю покращення охорони здоров'я [10].

Саме «Pharmerging markets» є драйверами зростання глобального фармсектору. Розвинені ж ринки більш стабільні в тому числі через втрату ексклюзивності оригінальних брендів.

За динамікою приростів фармацевтична Україна неодноразово була віднесена до кластеру «Pharmerging markets», тобто є привабливою для інвестицій. Однак, на іншому боці важіля – зависокі ризики присутності в українській бізнес-арені. Наприклад країнний ризик – цей ризик пов'язаний з політичними та економічними змінами в країні, які можуть вплинути на здатність країни, компаній та інших позичальників відповідати за зобов'язаннями зовнішнього боргу [11, 12].

За даними IQVIA, однієї з найбільших у світі контрактних дослідницьких організацій [13], частка ринку України в світовій фармацевтичній галузі з 2007 року складала від 0,25% до 0,39% (рис. 2). Позитивний тренд розвитку фармацевтичного ринку України переривається зовнішніми факторами. Деякі з них спільні для всього світу, як криза 2008-2009 років або пандемія COVID-19. Однак, найдраматичніший та найруйнівніший вплив на фармацевтичний сектор економіки мали 2 війни 2014 та 2022 років [14].

В наслідок агресії російської федерації з 2014 року під тимчасовою окупацією знаходиться або втрачено станом на 22.08.2022 [16]:

- ~ 132 000 кв. км або ~ 22% площі
- ~ 15 млн чол або ~ 33% від наявного населення
- ~ 5 000 або ~25% аптечних точок
- ~ 37 млрд грн або ~27% втрачено потенційного річного обсягу споживання лікарських засобів

За даними провідної аналітичної дослідницької компанії PharmaProximaResearch – у 2014 та 2015 роках падіння українського фармацевтичного ринку становило -23,8% та – 24,8% до попередніх періодів в USD на фоні глобального позитивного приросту у +9,1% у 2014 році та +9,0% у 2015 роках. Що стосується 2022 р – прогнозований тренд до кінця року – 22% в USD на фоні глобального приросту 4,5% та падіння частки ринку в світовій фармгалузі до 0,27%.

Якщо оцінювати український ринок з точки зору глобальних фармацевтичних компаній – частка до 0,4% в світовому масштабі не є значною. А ось для локальних гравців – український ринок є основним, формуючим товарообіг підприємства.

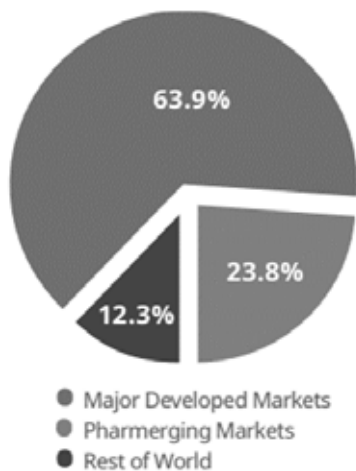

Рис. 1. Частка поділу країн за розвитком фармацевтичного сектору

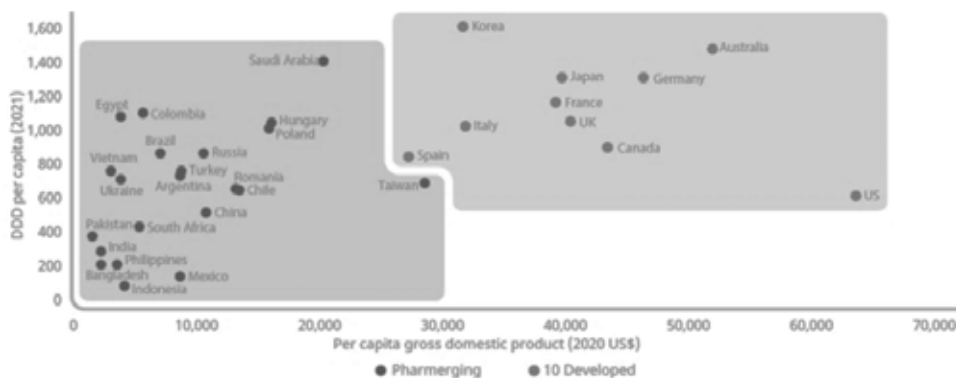

Рис. 2. Споживання лікарських засобів до ВВП на душу населення, Pharmerging та Developed markets, 2021

Таблиця 1
Частка ринку України в світовій фармгалузі (побудована за даними аналітичних звітів PharmaProximaResearch та IQVIA [13])

	Ukraine, MS%	Ukraine, GR%
2007 рік	0,25%	28,4%
2008 рік	0,31%	21,9%
2009 рік	0,27%	-14,1%
2010 рік	0,29%	11,2%
2011 рік	0,36%	23,1%
2012 рік	0,36%	18,0%
2013 рік	0,39%	13,9%
2014 рік	0,29%	-28,3%
2015 рік	0,21%	-24,8%
2016 рік	0,21%	1,9%
2017 рік	0,23%	14,6%
2018 рік	0,26%	19,1%
2019 рік	0,31%	20,3%
2020 рік	0,31%	6,2%
2021 рік	0,35%	23,9%
2022 рік (прогноз)	0,27%	-22,0%

Очікується, що глобальний ринок ліків зросте на 3–6% CAGR до 2026 року приблизно до 1,8 трлн (рис. 3) [14, 15].

Що відбувалося зі споживчим попитом потиже-нево у фармацевтичній галузі протягом 2022 року?

До 24 лютого 2022 року фармацевтичний ринок мав позитивний тренд приросту до минулого року. На 4му тижні відбувся пік споживання в основному за рахунок протизастудних та противірусних препаратів, що пов'язано із хвилею COVID-19. В зазначеному періоді циркулював штам Дельта та Омікрон. Обидва штами супроводжувалися катаральними клінічними симптомами, характеризувалися меншою кількістю важких випадків і госпіталізацій. До 7го тижня хвиля захворюваності по-троху знижалася. Був «класичний» для зимнього сезону розвиток подій (рис. 4) [17].

24 лютого населення охопила паніка. В продовольчі магазини та аптеки стояли черги, люди намагалися поповнити домашню аптечку,

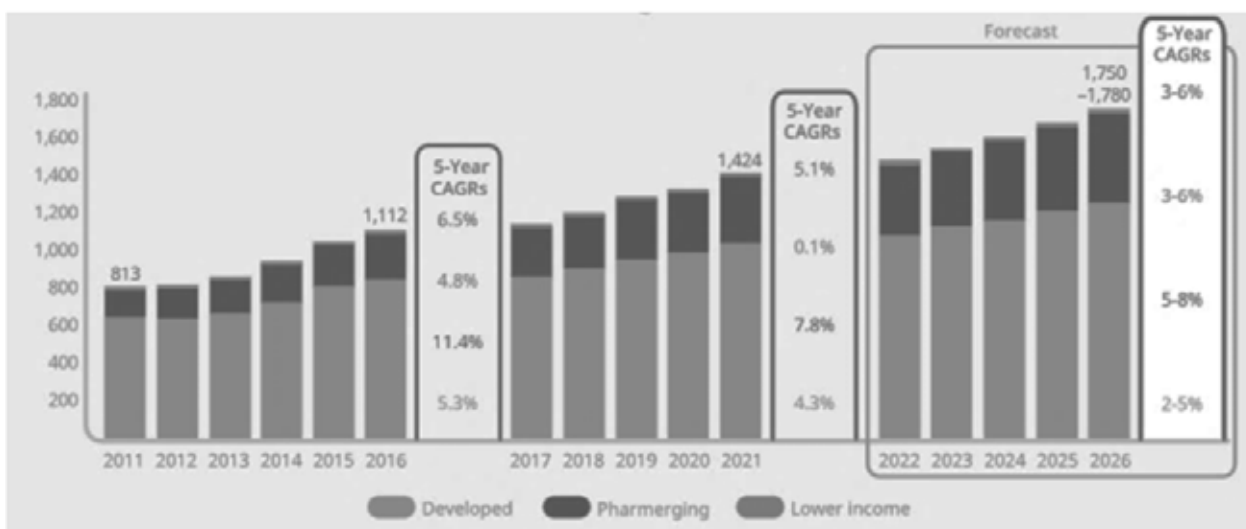

Рис. 3. Прогноз динаміки глобального ринку до 2026 року

Рис. 4. Динаміка роздрібних продажів, 2022 рік потижнево

запастися продуктами і втекти від війни. Панічні настрої призвели до стрибкоподібного приросту споживання лікарських засобів: +69% до аналогічного періоду минулого року. Подібну картину можна було спостерігати на 13му тижні 2020 року, коли в Україні оголосили про початок пандемії та впровадженні карантинних заходів COVID-19.

За піком споживання на 8-му та 9-му тижнях 2022 року пішов різкий спад, який триває й досі (рис. 4).

Ключові втрати, які понесла фармацевтична галузь, стосуються декількох напрямків (рис. 5):

1) Міграційний зсув та скорочення доходів населення

Кількість перетинів українського кордону з початку війни по 30.08.2022: 12,0 млн – виїздів з України 5,3 млн – в’їздів до України. За даними соціологічних досліджень ~ 10% біженців не планують повертатись в [17]. Оцінка кількості населення станом на вересень 2022 склала приблизно 30 млн чоловік. (розраховано як різниця між наявним населенням станом на 01.02.2022 р і кількістю українських біженців за даними UNHCR).

Фармринок України майже повністю залежить від добробуту споживача. Роздрібне споживання

лікарських засобів складає близько 90% із загального споживання, 10% компенсує держава.

За даними 4ї хвили дослідження (12–15.08.2022 р.) Gradus research company 33% відсотка непрацевлаштованих респондентів втратили роботу з початком воєнних дій. 76% людей відповіли, що їх дохід зменшився.

Однак, ліки другі в рейтингу після продуктів споживання у споживчих категоріях населення. Це зумовлює відносну «стабільність» галузі або певну частину її категорій (рис. 6) [18].

Безумовно, населення й надалі потребуватиме ліків від хронічних захворювань або для госпітального ургентного лікування. А ось без протизастудних, вітамінів, БАДів можна обійтись.

Щодо міграції. Основну частину мігрантів склали жінки з дітьми. Як наслідок – педіатричні препарати втратили значну частку ринку в роздрібному споживанні.

Ще одним важливим аспектом вимушеного переміщення став брак кадрів. В аптеках та на виробництві (особливо в зонах активних бойових дій) критично не вистачало персоналу.

2) Фізична втрата аптек, складів, виробничих потужностей

Рис. 5. Фактори впливу на фармгалузь в період воєнних дій, 2022 рік

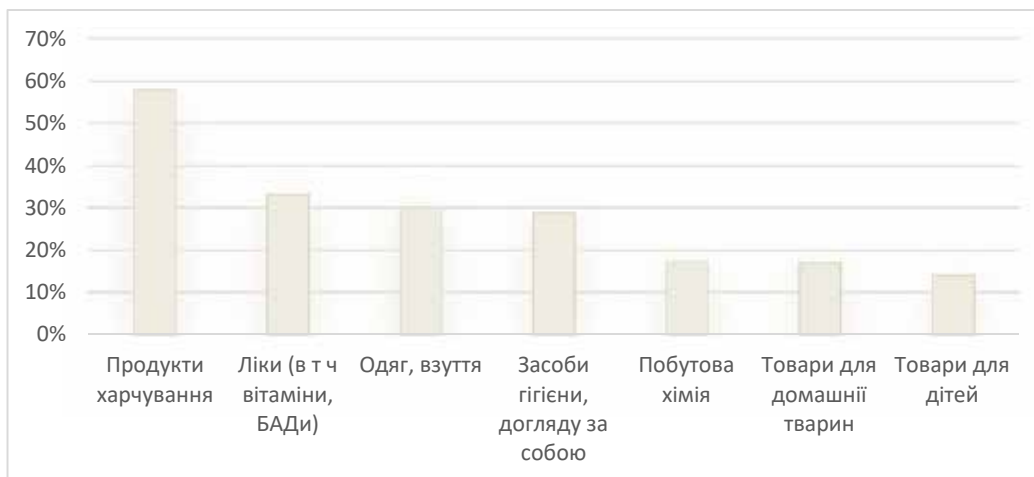

Рис. 6. Топ 7 категорій в споживчому кошику населення України під час військових дій 2022 рік

Станом на 31.08.2022 р. в Україні працювало 16 980 аптек або 81% від довоєнної кількості. Воєнні дії в Україні спричинили:

- закриття 3874 аптек (19%) аптек;
- скорочення робочого часу аптек;
- суттєву недостатність персоналу.

(за даними: PharmaProximaResearch)

На територіях, де проходили активні бойові дії, на прифронтових територіях і тим більше окупованих, майже повністю пропала можливість нормального функціонування галузі.

У зв'язку з вищезазначеним, географічне положення мало ключове значення у збереженні життєздатності бізнесу. Відбувся перерозподіл у рейтингу аптечних мереж. Наприклад, мережа Гамма – 55 із основним бізнесом у Харкові, Сумах та Полтаві понесла значні втрати у товарообігу. Динаміка частки ринку з лютого до квітня впала на 2,9% з поступовим відновленням через звіль-

нення територій – у липні. Аптечна Мережа Магнолія, більшість аптек якої розташовані на східно-північній частині України, тримає першу позицію в рейтингу із індексом еволюції 90 та втратою 1,1 п.п частки ринку. В позитивному тренді знаходяться аптечні мережі, розташовані на західній Україні. Наприклад, Подорожник і DS. Воєнні дії спричинили міграцію населення, в тому числі внутрішню на західну частину держави. Як результат, ці аптеки не тільки не втратили, а й додатково отримали споживачів. Звісно, ринок впав, однак ці гравці на фоні падіння утримали товарообіг, збільшили частку ринку та підвищили позицію у загальному рейтингу. (За даними: PharmaProximaResearch).

Повністю був знищений склад в м.Ірпіні, що належав компанії БАДМ – національному дистриб'ютору фармацевтичної продукції. Його площа складала 5200 кв. м. [19].

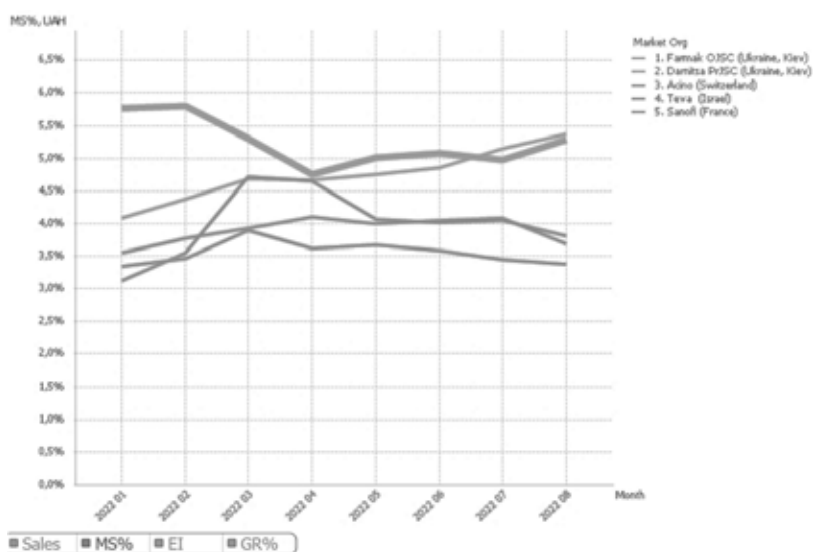

Рис. 7. Динаміка продажів фармацевтичного ринку України, січень-серпень 2022 року

В березні місяці військами російської федерації був знищений склад готової продукції лідера фармвиробників України АТ «Фармак». У прес-службі "Фармак" заявили, що на складі знаходилися готові ліки, сировина для препаратів, первинне пакування. За загальними підрахунками втрати склали близько 1,5 млрд грн [20].

АТ «Фармак» очолив рейтинг фармгалузі у 2012 року і залишався незмінним лідером із відривом майже у 2% MarketShare від найближчого конкурента у роздрібному споживанні на початку 2022 року.

Знищення складу призвело до дефектури, а логістичні перешкоди не дозволили швидко доставити все необхідне з-за кордону та відновити позиції в прайсі. Через вищенаведені дані АТ «Фармак» втратив значну частку ринку і за результатами липня-серпня 2022 року на першу позицію вийшла фармацевтична компанія «Дарниця» (рис. 7).

3) Логістичні перешкоди

З початком воєнних дій обірвалися стабільні логістичні шляхи – як внутрішньої логістики так і доставка необхідних імпортованих компонентів для виробництва лікарських засобів: активні фармацевтичні інгредієнти, комплектуючі для пакування, допоміжні речовини тощо. Значно постраждали дистрибутори, які вимушені були працювати в екстремальних умовах, щоб забезпечити аптеки і населення необхідними лікарськими засобами.

4) Безконтрольна гуманітарна допомога

За тих обставин, які склалися, в Україну хлинув потік гуманітарної допомоги. Це дуже сильно допомагало на початкових етапах. Але з плином часу і стабілізації ситуації в частині регіонів –

почало забирати на себе певну частку сегмента, яку могли б покривати українські виробники. По експертним підрахункам, гуманітарної допомоги завезли в об'ємі 4–5 місячної потреби госпітальних закупок. Це призупинило можливість державних замовлень і негативно вплинуло на госпітальний сектор реалізації лікарських засобів для українських фармвиробників.

Надлишкове постачання деяких ліків зупиняє українське виробництво, з зупинкою виробництва йде скорочення робочих місць, а далі вже і неможливість повторно запустити виробничі дільниці. Такий розвиток подій може призвести до колапсу цілої життєво необхідної галузі. Наявність державних замовлень може суттєво вплинути на можливість збереження робочих місць, знань, технологій і безпосередньо розвитку фармгалузі. Для підтримки економіки важливо розірвати це порочне коло, щоб люди мали можливість працювати, витратити гроші і сплачувати податки в Україні.

Що змінилося в структурі споживання? По-перше відбулося зменшення попиту на педіатричні препарати та лікарські засоби, без яких умовно можна обійтись. До прикладу, проти-застудна група або вітаміни. Значно підвищилася частка покупок заспокійливих препаратів, включаючи таку важку рецептурну артилерію як гідазепам. Цей лікарський засіб за підсумками 6 міс. (березень – серпень 2022 р) тримається на 7-й позиції в рейтингу споживання за даними роздрібних продаж. На графіку (рис. 8) можна побачити пік 8-го тижня (початок війни) і другу хвилю – з 11 тижня. 8-му позицію займає лікарський засіб на основі фенібуту – також заспокійливе, але з безрецептурним статусом відпуску.

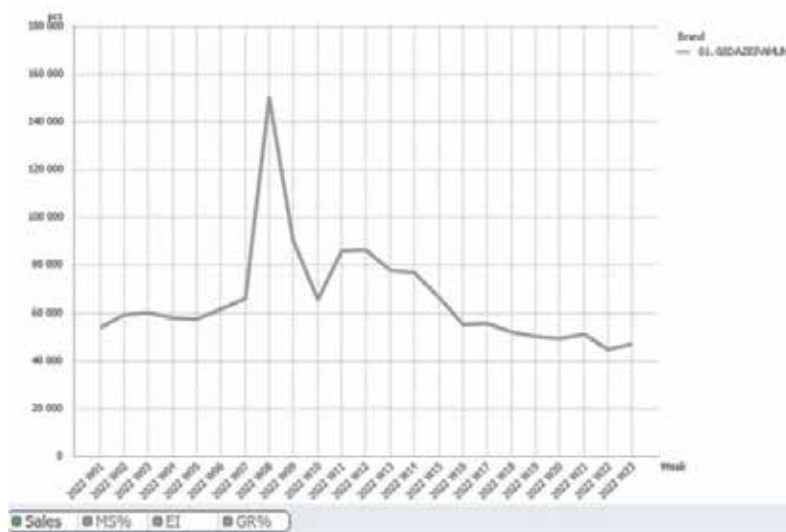

Рис. 8. Динаміка продажу гідазепаму, потижнево 2022 рік

Рис. 9. Динаміка частки ринку вітчизняних та зарубіжних фармвиробників в грошовому та натуральному вигляді, Україна, 2008 – 2022 рік

Дані, наведені на графіку, підтверджують соціопитування щодо підвищення рівня стресу населення. Рівень стресу став найбільш високим в квітні 2022 за останні два роки вимірювань – 87%. У настрої більшості українців переважають напруження (51%), гнів (41%), страх (40%), втома (39%). Високий рівень стресу спостерігається серед усіх вікових груп [21].

Враховуючи постійний ядерний шантаж російської федерації, захоплення ЧАЕС та ЗАЕС, українці скупляли препарати із вмістом йоду. Фармацевтична фірма «Дарниця» в цей період зареєструвала та встигла випустити на ринок новий препарат – Калію Йодид-125-Дарниця [22].

На фоні критичного падіння фармацевтичного ринку у воєнний час відмічається зміщення споживання у бік вітчизняних препаратів (рис. 9) [17]. Це пов'язано зі зниженням доходів населення та перерозподілом попиту у бік низьковартісних лікарських засобів, де переважають вітчизняні виробники. Таким чином, споживачі потребують вітчизняних ліків в критичні періоди існування держави, тому механізми формування та шляхи реалізації державного управління розвитком вітчизняної фармгалузі мають важливе значення, потребують уваги та подальшого розвитку.

Висновки:

1) Фармацевтична промисловість України є однією із 7 пріоритетних галузей економіки України. В світовому масштабі частка ринку фармацевтичної України коливається від 0,25% до 0,39% і прагне зростання, якому заважають зовнішні фак-

тори. Найбільш несприятливими є воєнні дії. За світовими трендами Україна відноситься до перспективного сектору – «Pharmerging markets».

2) Воєнні дії 2014 та 2022 років спричинили падіння продаж та зменшення частки ринку фармацевтичної України на світовій арені. Високі темпи приросту цікаві для іноземних компаній. Однак, країний ризик занадто високий і частка ринку України не настільки велика в структурі бізнесів транснаціональних фармацевтичних гігантів. Для вітчизняних виробників локальний ринок – основний, вони в будь-якому випадку будуть інвестувати в розвиток.

3) Наразі в натуральному вираженні домінуючу частку ринку в Україні займають вітчизняні виробники, в грошовому – імпорт. В буремні часи споживач переключається на ліки локального виробництва з метою економії. Саме тому вкрай важливу мати альтернативу в кожній категорії лікарських засобів для можливості вибору.

4) Формування фінансового, науково-дослідного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу галузі, інституційних, правових, організаційно-економічних відносин державних органів управління та вітчизняних фармвиробників може забезпечити здатність функціонування фармацевтичної галузі на інноваційній основі, що гарантує безперерйну, широкоасортиментну доступність ліків для населення, високу медичну ефективність життєво необхідних та найважливіших лікарських засобів – тобто фармацевтичну безпеку громадян.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. 2022. №23 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>

2. Котвіцька А. А., Кубарева І. В., Суріков О. О., Волкова А. В. Соціальна фармація як складова системи фармацевтичного забезпечення населення та міждисциплінарна наука. Соціальна фармація в Україні: стан, проблеми та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. за участю міжнар. спец., м. Харків, 3 квіт. 2013 р. Харків : НФаУ. 2013. С. 14–28.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від серп. 14, 2013 No. 843, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2022-%D1%80#Text>
4. Петришина Н. В. Пріоритетні галузі економіки України: стан та перспективи розвитку. *Економіка*. 2015. №27. С. 136–145.
5. Наконечна Т., Крикавський В., Скочиляс Р. Дослідження фармацевтичного ринку в умовах COVID-19 та напрямів підвищення стійкості та надійності логістики в ланцюгу поставок. *Академічні візії*. 2022. № 8-9. С. 70–82. DOI:<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6873752>
6. Саліхова О. Б., Гончаренко Д. О. Виклики covid-19 фармацевтичній промисловості: відповіді ЄС та України. *Екон. prognozuvannâ*. 2022. №. 3. С. 93-117. DOI:<http://dx.doi.org/10.15407/eip2021.03.93>
7. Chernykh, V. (2002) Pharmaceutical industry for the years of independence of Ukraine. *Visnyk farmatsiyi. Herald of pharmacy*, vol. 3, pp. 3–12.
8. Hroshovyi, T., Pidhirnyi, V., Tryhubchak, O. (2011) Some issues of development of pharmaceutical branch of Ukraine. *Zbirnyk prats' Ternopil's'koho osередku Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka – Collection of works of the Ternopil branch of the Scientific Society named after Shevchenko*, 6, 154–172.
9. Global Pharmmerging Market (2021 to 2026) – Industry Trends, Share, Size, Growth, Opportunity and Forecasts, Global Pharmmerging Market (2021 to 2026) – Industry Trends, Share, Size, Growth, Opportunity and Forecasts available at: <https://www.globenewswire.com/Ne/news-release/2021/12/01/2344100/28124/en/Global-Pharmmerging-Market-2021-to-2026-Industry-Trends-Share-Size-Growth-Opportunity-and-Forecasts.html>
10. Understanding key factors impacting global market growth, Source: IQVIA Market Prognosis Global, October 2018 available at: <https://www.iqvia.com/-/media/iqvia/pdfs/library/infographics/understanding-key-factors-impacting-global-market-growth.pdf>
11. Березька К. М., Неміш В. М. Моделювання економічних процесів в умовах ризику і невизначеності. – 2022.
12. Подоляк О.В. Регулювання розвитку фармацевтичного ринку регіону: Автореф. дис., Глобальна економіка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна. дис. – 2021 рік: дис. 2021.
13. IQVIA. (2022, August 30). In Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/IQVIA>
14. The Global Use of Medicines 2022, The IQVIA Institute, Dec 09, 2021 available at: <https://www.iqvia.com/insights/the-iqvia-institute/reports/the-global-use-of-medicines-2022>
15. Війна і Фарма: мистецтво економічного виживання в умовах сьогодення, Щотижневик аптека №30/31 (1351/1352) 26 вересня 2022 року. available at:<https://www.apteka.ua/article/647018>
16. Мариненко, Н., Крамар, І. "Ціна війни: економічні виміри та попередні оцінки". //Збірник тез Міжнародної наукової конференції “Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки”. – 2022. – 84–87.
17. Фармринок на шляху до відновлення – UDT 1/09/2022, Щотижневик аптека №16/1716/17 (1337/1338), July 11, 2022 available at: <https://www.apteka.ua/article/640253>
18. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України – дев'ята хвиля дослідження, аналітичний звіт, вересень 2022 року available at: https://gradus.app/documents/295/Gradus_EU_wave_9_UA.pdf
19. Складне питання: як український ритейл переживає втрату частини складів, та як це змінює логістику, RAU 19 травня 2022р. available at: <https://rau.ua/novyni/sklad-ritejl-vtratu-logistiku/>
20. Під Макаровим згорів склад "Фармаку", втрати – 1,5 мільярда, Економічна правда, 22 березня 2022 року, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/22/684479/>
21. Понад половина українців не планує змінювати своє розташування, навіть у разі загострення ситуації – дослідження, Kyiv School of economics, April 18, 2018 available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/ponad-polovina-ukrayintsiv-ne-planuye-zminyuvati-svoye-roztashuvannya-navit-u-razi-zagostrennya-situatsiyi-doslidzhennya/>
22. Мохонь В. Особливості комунікацій у фармацевтичній галузі під час російсько-української війни 2022 року. 05/04/2022 available at: <https://thepharma.media/uk/news/29130-darnicya-bezkostovno-peredala-moz-525-mln-doz-kalii-iodid-125-darnicya-04052022>